

HALKBİLİMİ
ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ
FOLKLORE RESEARCH ASSOCIATION

*uluslararası halkbilimi
araştırmaları dergisi*

Geliş Tarihi: 07.04.2019 Kabul Tarihi:19.04.2019

Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

Cilt:1 Sayı:2 Yıl:2019

Entry Date: 07.04.2019 Accepted:19.04.2019

International Journal Of Folklore Research

Volume:1 Issue:2 Year:2019

Âşık Tarzı Şiirin Ustasız Çıraksız Temsilcisi: Âşık İnanî

Prof Dr. Şahin KÖKTÜRK¹

Öz

Kültürel etkinliklerin icrası şifahî dönemde “sözlü”, yazının icadıyla “yazılı” ve teknolojinin gelişmesiyle de “elektronik” ortamda gerçekleşmiştir. Sosyal faaliyetlerde elektronik kültür ortamlarının getirisi kadar götürüsü de olmuştur. Âşık tarzı halk edebiyatı da bu ortamlardan olumlu veya olumsuz şekilde etkilenmiştir. Sanatlarını elektronik ortamda icra eden âşıklar hem eserlerini geniş kitlelere duyurma fırsatı yakalamış hem de ünlü âşıkların eserlerine aynı ortamda ulaşabilmişlerdir.

Âşık İnanî de sanatını elektronik ortamda icra eden âşıklardandır. Trabzon Uzungöl’de yaşayan İnanî, sanatını bir usta âşık yanında veya rüya yoluyla değil; geleneğin usta âşıklarını dinleyerek, videolarını izleyerek öğrenmiştir. Saz ve kemençe çalabilen, mahlasını da kendisi seçen Âşık İnanî, şiirlerini sosyal medya aracılığı ile diğer âşıklara ve okuyucularına iletmektedir.

Geleneksel veya güncel konularda yazdığı şiirlerinde âşık tarzının şekil hususiyetlerini tam olarak yansıtan İnanî; teknolojik gelişme ve ilerlemelerin âşık tarzı şiirin geleceği açısından için bir engel değil, aksine bir fırsat olduğunu ispatlayan güzel bir örnektir.

Anahtar Kelimeler: Âşık İnanî, âşık tarzı şiir geleneği, elektronik ortam, sosyal medya.

Representative Without Master and Apprentice in Ashik (Minstrel)- Style Poetry: Ashik İnanî

Abstract

The performance of cultural events were at the stage that “orality” in primary times, “literacy” after the invention of writing and “electronic” with the development of technology. Electronic culture stages in social activities have both the advantages and disadvantages. Âshik (minstrel)-style folk literature has been affected positively or negatively by these stages. Ashiks who

¹ Prof. Dr. Şahin KÖKTÜRK, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğretim Üyesi, sahinkokturk@hotmail.com

performed their art in the electronic stage had the opportunity to announce their works to the masses and reached to the works of famous ashiks in the same stage.

Ashik İnanî is also one of the ashik performing art in electronic stage. İnanî lives in Uzungol/Trabzon learned the tradition by watching the videos of the masters and listen to them; not by staying as an apprentice next to a master ashik or by dream. Ashik İnanî who plays saz and fiddle, also chooses the pseudonym himself, conveys his poems to other ashiks and readers via social media.

In his poems about traditional or contemporary subjects, İnanî reflects exactly the true shape of ashik style poetry. He is also a good example of proving an opportunity that technological developments and progressions are not an obstacle for the future of ashik-style poetry's future.

Key Words: Ashik İnanî, ashik style poetry tradition, electronic stage, social media.

Giriş

Şifahî dönemde tek bir kültür ortamı söz konusuydu. O da “sözlü kültür ortamı” idi. Söze dayalı kültürel unsurlar, sözlü sanat ibdaları, hafızaya emanet edilip kulaktan kulağa yayılarak sonraki nesillere aktarılmış oluyordu. Şifahî ürünlerin anlatım ortamını layıkıyla yansıtmaktan uzak olsa da yazı, sözlü kültürü daha sabit ve kalıcı hale getirdi. Bu arada halk kültürünün, bu cümleden olarak ozan-âşık tarzının ürünleri yine kısmen şifahilik vasfını devam ettirdi. Elektronik âlet ve cihazların hızla gelişip yaygınlaşması, sözlü-yazılı kültürde (halk kültüründe) “elektronik kültür ortamı” olarak adlandırılan yeni bir dönemi başlattı.

Elektronik kültür ortamı halk kültürünün sözlü, yazılı hallerini de kapsamanın yanı sıra “anlatım ortamı”nı da kayda geçirme, muhataba anında iletme, muhatabın cevabını alabilme, sanal âlemde de olsa yüz yüze gelebilme fırsat ve imkânlarını beraberinde getirdi.

Kayıttan dinlemek/izlemek, sanal ortamda takip edebilmek; ozan-âşık geleneğinde yeni bir sürece kapı araladı ve kaçınılmaz bir değişime yol açtı. Bu önemli değişim, “usta-çırak ilişkisi”nde yüz yüzeliği, yan yanılığı sona erdirdi, deyişme ve atışmalar sanal ortama taşındı. Âşık fasıllarını da kısmen azalttı. Bütün bunlar âşık tarzının gelenekli yapısı açısından kayıplar olarak görülebilir.

Her engel bir fırsatı da içinde barındırır. Kültürün üçüncü evresi olarak adlandırılan “elektronik kültür ortamı”, ozan-âşık geleneği adına yeni fırsatlar sunmaktadır. Bunları; sanatını daha geniş kitlelere ve daha uzak mesafelere anında ulaştırabilmek, hiç yüz yüze görmediği usta âşıkları dinleyerek/izleyerek geleneği mükemmelen özümsemek ve aynı geleneksel yapının vazgeçilmez unsurlarını yansıtan eserler vücuda getirmek şeklinde sıralamak mümkündür.

Elektronik kültür ortamında âşık tarzına meyleden ve bu alanda değerli şiirler kaleme alan önemli isimlerden biri de Trabzon Uzungöl’de yaşayan “Âşık İnanî”dir.

1. Âşık İnanî'nin Hayatı ve Edebî Şahsiyeti

1.1 Hayatı

1983 yılında Trabzon Uzungöl’de doğan Âşık İnanî’nin adı Mehmet İnan’dır. Babasının adı Dursun Ali, annesinin Fatma’dır. Dört kardeş içinde en küçük tek erkek çocuktur. Uzungöl’de otel işletmeciliği ile iştigal etmektedir. Dedesi Mehmet İnan’ın babası Sarıkamış şehitlerinden Hamit (İnan)’dır. Âşık İnanî, dedesinin babası Hamit (İnan)’ın Sarıkamış macerasını şöyle nakletmektedir:

“Yıl 1915, aylardan Aralık ayı. Birinci dünya savaşında Osmanlı Devleti ile Rusya Kafkas cephesinde karşı karşıya gelmiş ve ülkede seferberlik ilan edilmiştir. Uzungöl’den savaşa gideceklerden biri olan rahmetli dedem Mehmet İnan’ın babası Hamit (İnan)’dır. Eşi Sakine, savaşa gidecek olan kocasına, yolda yemesi için, puçaya benzer ekmek hazırlarken, hamurlarını yer sofrasının üzerine dizer. O sırada Hamit İnan’ın küçük oğlu Mustafa (dedemin kardeşi) ortalıkta gezinirken küçük elleri ekmek hamuruna batar. Annesi parmak izlerini bozmadan hamuru fırına verir ve ekmek o şekilde pişer. Hamit (İnan) ekmeği ve diğer yiyeceklerini yanına alır ve Sarıkamış’a doğru yola çıkar. Aradan yıllar geçer ama Hamit (İnan)’dan hiçbir haber alınmaz. Yaklaşık 10-15 senenin üzerine dedem Mehmet İnan, alışveriş yapmak için Çaykara’daki Hadi pazarına gider. Orda babasının yaşlarında bir adamla karşılaşır. O kişi dedeme sorar “Sen kimin oğlusun?” Dedem: “Hamit’in oğluyum amca” der. Adam “Aşağıdaki Hamit mi, yoksa yukarıdaki Hamit mi?” diye sorar. “Yukarıdaki Hamit” deyince adam dedeme sınıksıkı sarılarak hüngür hüngür ağlamaya başlar. “Niye ağlıyorsun amca, yoksa sen babamı tanıyor musun” diye sorunca adam anlatmaya başlar:

“Oğlum senin babanla biz aynı cephede savaşıyorduk, yanımızda bir şarapnel bombası patladı ve parçaları tam babanın göğsüne isabet etti ve baban benim kucağımda can verdi. Hepsi bir tarafa, seferberlik için yola çıktığımızda babanın yanında, üzerinde senin veya kardeşinin parmak izleri olan bir ekmeği vardı. Günlerce aklıktan çok büyük sıkıntılar çekmemize rağmen, baban o ekmeği yiyemeden can verdi. Şehit olduğunda o ekmek babanın cebinden çıktı. Ne zaman aklıma gelse böyle ağlıyorum işte” der. Bunun üzerine dedem de babasının silah arkadaşına sarılarak ağlamaya başlar. Dedem bize bu hikâyeyi ne zaman anlatsa, onun da bizim de gözlerimiz dolardı”.

Âşık İnanî, dedesinin babası Hamit (İnan)’ın Sarıkamış’ta şehadetini, dörtlükleri manilerden oluşan destan tarzı bir şiirinde şöyle mısralara dökmüştür.

Ağlama yar gidiyorum
Ruslar girmiş vatanıma
Sonunda ölüm olmasa
Seni alırdım yanıma

Belki daha görmem seni
Çocuklar sana emanet
Seve seve ölümlüm de
Etmem vatana ihanet

Ekmek koydun azığıma
Bir eyvallah diyemedim
Mustafam’ın parmak izi
Vardı onda yiyemedim

Hava soğuk yolum uzun
Bekler beni, beyaz hüznün
Gün gelir şehit olursam
Ayдын olsun iki gözün

Tipi vuruyor yüzüme
Kulak verin bu sözüme
Benim size son hatıram
İyi bakın öksüzüme

Ey gidi Şerah deresi
Daha senden içer miyim?
Garester’den Balestal’dan
Şekersu’ya geçer miyim?

Emir geldi yüce Hak’tan
Çıktımdoğduğum topraktan
Kimesi mermiden öldü
Kimi soğuk ve aklıktan

Karla kaplı Sarıkamış
Ne istersin canımızdan?
Bir helallik alsa idik
Babamızdan, anamızdan

Uzungöl’den 50 kişi
Benim ile beraberdir
Onlar da hep benim gibi
Kalanlardan bihaberdir

Gün olur da ahirete
Birleşir mi yollarımız?
Ölmek zor iş değil ama
Eşsiz kaldı dullarımız

İsterim ki evlatlarım
Vatanına çoban olsun
Zaten canı veren Allah
Yine ona kurban olsun

Sizden tek şey bekler Hamit
İmanına olun şahit
İnsan bir gün ölür ama
Herkes olamıyor şehit
Âşık İNANİ

Uzungöl’de doğup büyüyen Âşık İnanî halihazırda da burada ikamet etmektedir. Evli ve iki çocuğu vardır.

1.2 Edebî Şahsiyeti

Yazının başlığına “ustası yok çırağı yok” denilmesinin sebebi, Âşık İnanî’nin bu tarife uyan bir âşık/halk şairi olmasındandır. Âşık tarzının geleneksel yapısında âşıklar ya usta çırak ilişkisiyle ya da rüya yoluyla bu sanatı icra etmeye başlarlar. İnanî’de her iki unsur da yoktur. Kendisiyle yapılan röportajda belirttiğine göre İnanî; âşık tarzına Âşık Veysel, Âşık Mahzunî, Neşet Ertaş gibi tanınmış halk şairlerinin türkülerini kasetlerden dinleyerek, Abdürrahim Karakoç gibi kalem şuarası sayılan halk şairlerini okuyarak meyletmiştir. Bu isimlerin birçok şiirini ezberden okuyabilmektedir. Mahlası da rüyada veya usta âşık tarafından verilmiş değildir. Gelenekte (Mahzunî, Seyranî vd.) âşıkların birer mahlası olduğunu görerek soyadına bir nisbet î’si getirip mahlas olarak kullanmaya başlamıştır.

Yaratılıştan sanatkâr bir mizaca sahip olan İnanî, hem saz ve kemençe çalabilmekte hem de usta malı türkülerini seslendirebilmektedir. Günümüzde ise sosyal medyanın sağladığı imkânları kullanan İnanî, Trabzon yöresinin tanınmış yaşayan âşıklarından Tahir Bulut, Âşık Mikdadî ve diğerleriyle ikili, üçlü, dörtlü deyişme ve atışmalar yaparak sanatını geliştirmektedir. Tamamı çok uzun olan “Mikdadî-Tahir Bulut-İnanî dertleşme”sinin ilk dörtlükleri şöyledir:

Mikdadî:

Vatandaşa selam verip durdurdum
Dedim sualım var “sor” deyiverdi!
Konuşmayı tatlı dille sürdürdüm
Dedim hayat nasıl, “zor” deyiverdi!

Tahir BULUT:

Tenhada dinlerken rastladım ona
Dedim o ses nedir, “zar” deyiverdi
Öyle üzgündü ki, dokundu cana
Dedim üzen kimdir, “yar” deyiverdi

İnanî:

Geçim derdi bizi, yedi bitirdi
Hayalleri ters köşeye yatırdı
Esnaf para çekti, işi batırdı
Dedim eski defter, “dür” deyiverdi

(.....)

Şiirlerinin tema’sı, genellikle âşık tarzında yaygın olan “aşk, hasret, dostluk, arkadaşlık, vefa, millî-manevî duygu-düşüncelerdir. Çocukluk arkadaşları İrfan ve Orhan’ın ölümleri İnanî’yi çok etkilemiştir. Orhan için yazdığı destan boyutundaki koşma-ağıtında çok sevdiği arkadaşını en samimi duygularla -adeta ideal bir insan portresi olarak- şöyle anlatır:

Önüne gelene verdin selamın
Alır mı? Almaz mı? sormadın Orhan
Sohbetin, şefkatin, tatlı kelamın
Konuştun velakin yormadın Orhan

Her daim yüzünde ince tebessüm

Herkesten günahsız, herkesten masum
Haykırsam ismini duyulmaz sesim
Sen de bu dünyada durmadın Orhan

Hayat damla damla akan bir sudur
Gün gelir ölürsün, netice odur
Yüce Yaradan'dan tesellim budur
Kimsenin gönlünü kırmadın Orhan

Okula başladık aynı sınıfta
Dostluğun içtendi, kalmadı lafta
Camide müezzin öndeki safta
Gösteriş yurduna girmedin Orhan

Yetim kaldığında küçüktü yaşın
Her türlü zorluğa bulaştı başın
İki sene evvel öldü gardaşın
Bu dünyada rahat görmedin Orhan

Merhamet duygusu, sizde genetik
Hepinizde mevcut, ahlak ve etik
Mahalle kayıpta, öksüz ve yitik
Neden yaramızı sarmadın Orhan

Yan gelip de yatmak gitti gücüne
Yaşayıp gitmedin, hiç mi hiçine
Dermansız derdini attın içine
Sırrını ellere vermedin Orhan

Bugün İnani'nin kırıldı sazı
Sol tarafı sancır, ağlıyor bazı
Her daim hakkına olmuştun razı
Çok büyük hayaller kurmadın Orhan.

Sanatının en belirgin yönü "su, rüzgâr, ağaç, kar vb" gibi tabiat unsurlarının rolünü üstlenip onları şiirlerinde konuşturmasıdır. Bunu fotoğraflamayı da çok sevdiği tabiat içinde doğup büyümesine, Uzungöl'ün çocukluğundaki o bakir tabiat yapısına, yayla hayatı yaşamış olmasına bağlamaktadır. Manzarası, soğuğu, üşütmesi, bereketiyle kar onun mısralarında şöyle tasvir edilir:

Bana kar diyorlar, süttten beyazım
Soğuyup durdukça buz olurum ben
Gecedden tutunca kuru ayazım
Eksilere doğru hız alırım ben

Beklenirim Akdeniz'de Ege'de

Beni merak eden bulsun gölgede
Güneşin vurduğu sıcak bölgede
Çok fazla duramam az kalırım ben

Sevenlerim çoktur bedelim ömre
Uyarım yazılan ilahi emre
Toprağa, havaya düşünce cemre
Yere tutunamam tez ölürüm ben

Tanelerim tek tek yapışır cama
Ne de yakışırım ağaca, çama
Her türlü kusuru örterim ama
Bilseniz ne kadar giz bilirim ben

Geçmişim çok eski en az yüz asır
Her yıl yağıyorum etmeden kesir
Geyiği, tavşanı alsam da esir
Kutup ayısına vız gelirim ben

Gittim geldim derken doldu bir sene
Rüzgarım, soğuşum titretir çene
İnanî övünce şımardım yine
Doğa severlerden yüz bulurum ben

Bu şiir aynı zamanda iki kafiyeli/ayaklı olmak itibariyle de âşık tarzındaki ustalığının bir göstergesidir.

Vatan-millet millî-manevî duyguları çok kuvvetli olan İnanî, yıllardır güvenlik güçlerini ve masum insanları şehit eden vatan hainlerine maşerî vicdanın sesi olarak şöyle seslenir:

“Ey aziz vatana göz diken alçak
Kanlarımız yerde kalacak sanma
Ermeni’ye itlik yaparsın ancak
Sahibiniz sizi salacak sanma

Boğazında tasma, ipin nerede
İnsanlıktan çıktın, tipin nerede
Toprak alacaksın, tapun nerede
Hayallerin gerçek olacak sanma

Düşman vatanıma, ağını ördü
Birisi, ikisi, üçüsü, dördü
Bu bahçeler nice rüzgârlar gördü
Milletin gülleri solacak sanma

Ne kadar anlatsam, kafan boş, almaz
Bil ki ettiklerin yanına kalmaz
İt gibi ölürsün, mezarın olmaz
Biri gelip seni bulacak sanma

Tuhafılık mayanda, hamurun bozuk
Kafanı koparsam, demem ki yazık
Kendine girecek, yonttuğun kazık
Vücudun yemeyle dolacak sanma

Aldığın bu ahlara, titretir arşı
Dağlardan çekildin, hedefin çarşı
Kimse bu millete, duramaz karşı
Yiğitler uykuya dalacak sanma

Batının elinde, maşasın maşa
Dolanır durursun, dönersin başa
Mademki dostonuz, onlarla yaşa
Seni vatanına alacak sanma

İnanî der, lanet olsun teröre
Canlara kıyarsın göz göre göre
Çektiğin çileler nafiler yere
Bir istiklal marşın çalacak sanma”

Âşık İnanî, ilk örneklerini Divanü Lügati't-Türk'te, sonraki dönemlerde Karacoğlan ve daha birçok âşıkta gördüğümüz, kendisini iki nesne/varlık (yaz-kış) veya insan (kız-gelin) yerine koyarak deyişmeler söyletme tarzında şiirler de kaleme almıştır. Gurbetteki ve sıladaki iki insanı şöyle konuşturur:

Gurbetteki;
Yirmi sene oldu köyden gideli
Orda yaşamanın hazı kaldı mı?
Her an uzanırdı komşunun eli
Sohbetlerin tadı tuzu kaldı mı?

Sıladaki;
Sen gittikten beri her taraf sessiz
Köydeki çobanlar kaldılar işsiz
İnekler satıldı, ahırlar ıssız
Yaylalarda koyun kuzu kalmadı

Gurbetteki;
Düzenim bozuldu tutmaz ayarım

Bu hayat tarzına, nasıl uyarım
Kocaya vardı mı? o nazlı yârim
Hatice teyze'nin kızı kaldı mı?

Sıladaki;
Unuttun yârini vermedin değer
Senden de sadık yâr, olmazmış meğer
Eski yavuklunu sorarsan eğer
Gitti buralardan izi kalmadı
(.....)

Sonuç

Sonuç olarak denilebilir ki, Âşık İnanî, Türk halk şiirinin şekil ve muhteva kesintisizliğine, halk şiirinin/şâirinin değişen dünya şartlarına uyum sağlamadaki kabiliyetine, modernite içinde de hayatîyetini devam ettirdiğine önemli bir delildir.

Elektronik kültür ortamının, bir usta âşıkla hiç yüz yüze gelmeden âşık tarzı şiiri edinmeye vesile olabileceğini, yine aynı vasıta ile –ilerde- Âşık İnanî'nin de çırak yetiştirebileceğini veya en azından diğer âşıkları etkileyebileceğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bundan daha önemlisi âşık tarzı halk şiirinin Türkçe var oldukça yaşayıp yaşatılacağından emin olmak bakımından da Âşık İnanî gibi elektronik kültür ortamından yararlanarak yetişenler adeta birer teminattır. Sözün özü, sanal âlem/sosyal medya hem usta olmaya hem de çırak yetiştirmeye aracılık ederken, âşık tarzı gelenek de değişen sosyal şartlara uyum sağlayarak yaşama becerisini ispatlamaktadır.